

وزارت صنعت، معدن و تجارت

سازمان زمین شناسی و اکتشافات معدنی کشور

مدیریت زمین شناسی منطقه جنوب باختری (مرکز اهواز)

- حوضه زاگرس

در هر تقسیم بندی برای زاگرس به عوامل ویژه توجه خاص مبذول شده است ولی در همه دیدگاهها به بخش جنوب باختری زاگرس، کمربند ساده چین خورده و یا کمربند چین خورده و اخیراً کمربند چین خورده - رانده شده نام داده شده است. پایانه شمال باختری کمربند چین خورده (استان لرستان) نسبت به سایر مناطق ویژگیهای رسوبی و ساختاری متفاوت دارد به همین لحاظ به نواحی مشرف به مرز عراق از نگاه زمین شناسی لرستان نام داده شده است که مرز باختر - شمال باختری آن حد آخرین تاقدیس های زاگرس است که با مرز جغرافیایی ایران - عراق منطبق شده است [پایگاه ملی داده های علوم زمین کشور].

ناحیه جنوب غرب ایران ۸۵٪ ذخایر نفتی کشور را در بر دارد. کمربند کوهزایی زاگرس که در این ناحیه توسعه دارد، یکی از عمده ترین نواحی نفت دار است که تقریباً ۱۲ درصد از ذخایر نفتی جهان را در بر می گیرد [Bordenove & Burwood, 1990]. به علت وجود مخازن نفتی بسیار مهم در رشته کوههای زاگرس، زمین شناسی این منطقه از دیرباز مورد کاوش و بررسی متخصصان مختلف و زمین شناسان نفتی جهان قرار گرفته است و سابقه این بررسی ها به دو دهه آخر قرن نوزدهم باز می گردد. از آن زمان تا به امروز اطلاعات زمین شناسی این منطقه از ایران شامل انبوهی از گزارشهای زمین شناسی است که اکثر آنها به صورت انتشار داخلی در صنعت نفت باقی مانده است.

- زون زاگرس

به طور کلی، سرزمینی از ایران که در غرب راندگی اصلی زاگرس قرار دارد زون زاگرس نام دارد که در سمت مشرق به گسل میناب (یا گسل زندان) محدود می شود ولی در سمت مغرب ویژگیهای این زون در کشورهای عربی (به ویژه در عراق، عربستان و سواحل جنوبی خلیج فارس) نیز دیده می شود [درویش زاده، ۱۳۷۰].

برای بیان ویژگیهای عمومی زاگرس می توان از تلفیق دو دیدگاه زمین ریخت شناسی و نمونه ی ساختاری یاری جست و زاگرس را به دو زیر پهنه زون راندگیها و زاگرس چین خورده تقسیم کرد [آقانباتی، ۱۳۸۳].

- زیر پهنه راندگیها^۱

این زون با پهنای ۱۰ تا ۶۵ کیلومتر، به صورت نواری کم پهن است که بلندترین قسمت کوههای زاگرس را تشکیل می دهد و به همین علت گاهی به آن زاگرس مرتفع اطلاق می شود. مرز شمال خاوری این زیر پهنه به راندگی اصلی زاگرس و مرز جنوب باختری با یک راندگی مهم بسته می شود که از شمال کوه کی نو و جنوب دهنگان و کوه سبزو می گذرد [مطیعی، ۱۳۷۴]. لازم به ذکر است که مطالعات سنگهای موجود در زون زاگرس مرتفع نشان می دهند که

¹ - Thrust Zone

این بخش بر خلاف امروز در زمان مزوزوئیک تا اوائل سنوزوئیک گودترین بخش حوضه زاگرس بوده است [آقنابتی، ۱۳۸۳].

- زیر پهنه زاگرس چین خورده

زاگرس چین خورده به بیان دیگر «زاگرس بیرونی» با پهنای ۱۵۰ تا ۲۵۰ کیلومتر، گودال^۲ حاشیه ای و کراتونی سپر عربستان است که در مرز مزوزوئیک و سنوزوئیک در حال نشست پیوسته بوده و سکانس های ستبر رسوبی در آن انباشته می شده است. در گستره زاگرس چین خورده سنگ های پرکامبرین پسین تا تریاس میانی رخساره گندوانایی و مشابه دیگر نواحی ایران دارند. ولی، توالی های مزوزوئیک و سنوزوئیک آن با رسوب های همزمان دیگر نواحی ایران رخساره های سنگی و حتی زیستی متفاوتی دارند و بیشتر معرف رخساره های جنوب تیس جوان است. این نکته نشان می دهد که از تریاس میانی به بعد شرایط رسوبی حاکم بر زاگرس چین خورده نسبت به دیگر مناطق ایران تفاوت داشته است. در زاگرس چین خورده، رخنمونی از سنگ های پرکامبرین دیده نشده و حفاری های نفتی نیز تاکنون به پی سنگ نرسیده است. با توجه به بررسی های ژئوفیزیکی، باور بر این است که پی سنگ پرکامبرین زاگرس ادامه شمال - شمال خاوری سپر نوبی - عربی^۳ است که از شمال خاور افریقا تا عربستان و حتی در زیر حوضه زاگرس ادامه دارد. پوشش رسوبی روی پی سنگ، با مجموعه ای از سنگ نمک، انیدریت، سنگ آهک، دولومیت سنگ های آذرین (مجموعه هُرمز) آغاز می شود که تغییرات سنی آن از پرکامبرین پسین تا کامبرین میانی است و بخشی از آنها به صورت حدود ۱۱۵ گنبد نمکی، از زمان ژوراسیک به بعد به سطح زمین رسیده اند [آقنابتی، ۱۳۸۳]. با تخلیص از کار طبیعی (۱۳۷۴)، زیر پهنه های زیر می تواند معرف ویژگی های بیشتر زاگرس چین خورده باشد (شکل ۲-۲).

۱- فروافتادگی کرکوک: در شمال باختری لرستان در خاک عراق است. ویژگی های فرو افتادگی دزفول می تواند با آن همخوانی داشته باشد.

۲- لرستان: بخشی از زاگرس چین خورده است که روند کلی آن هم راستا با زون راندگی ها است و به صورت شمال غربی - جنوب شرقی است. این زون ساختاری متشکل از تناوب تاقدیس های بزرگ (مانند کبیر کوه) و کوچک می باشد. در برداشتن تاقدیس هایی متشکل از گروه بنگستان در جنوب و سازند فلیشی امیران و گرو^۴ در شمال از دیگر ویژگی های آن است.

۳- پهنه ایذه: بخشی از زاگرس چین خورده است که از شمال به مرز جنوبی زون راندگی ها و از جنوب با مرز شمال فرو افتادگی دزفول و از شرق با گسل کازرون و از غرب به امتداد فرضی گسل عامل خمش بالا رود محدود می شود. داشتن میدان های نفتی و گازی از ویژگی های بارز بخش جنوب شرقی ایذه است.

۴- فروافتادگی دزفول^۵: بخشی از پیش گودال^۶ زاگرس می باشد و دارای ویژگی های زیر است.

- بیشتر میدان های نفتی ایران را در بر دارد.

- بخشی از زاگرس چین خورده است که در آن سازند آسماری و طبقات قدیمتر از آن رخنمون سطحی ندارد.

² - Trough

³ - Arabian - Nubian Shield

⁴ - Garu Formtion

⁵ - Dezful Embayment

⁶ - Fore Deep

- در شکل گیری این فروافتادگی عملکرد توام گسل قطر-کازرون (راستگرد) و گسل بالا رود (چپگرد) نقش اساسی داشته اند.

۵- پهنه فارس: از نگاه جغرافیایی پهنه فارس به دو بخش فارس داخلی^۷ و فارس بیرونی^۸ تقسیم می شود. فارس بیرونی به دو زیر پهنه کوچک تر به نام فارس ساحلی^۹ و فارس به تقریب ساحلی^{۱۰} تقسیم می شود. بسیاری از زمین شناسان فارس را گستره واقع در میان دو گسل کازرون در غرب و گسل میناب در شرق می دانند. ولی مطیعی (۱۳۷۴) ویژگی های زمین شناسی بخش خاوری فارس را متفاوت می داند و به آن پس خشکی بندرعباس نام داده است.

۶- پس خشکی^{۱۱} بندرعباس: محدوده ای از پایانه جنوب خاوری زاگرس است که مرز شرقی آن گسل میناب و مرز جنوبی آن جبهه چین های زاگرس است که از درون خلیج فارس می گذرد. مرز شمالی منطبق بر گسل رازک است [برزگر، ۱۳۶۰].

۷- دشت آبادان: زون ساختاری واقع در انتهای جنوب باختری زاگرس است. دشت آبادان بخشی از جلگه میانرودان (بین النهرین) است که از نظر زمین شناختی، پایانه شمالی سکوی عربی به شمار می آید. مرز شمالی و شمال خاوری آن محدود به جبهه چین های زاگرس (لبه جنوبی تاقدیس های سوسنگرد، آب تیمور، منصوره) است و پس از عبور از جنوب میدان رگ سفید وارد خلیج فارس می شود. مرز جنوبی دشت آبادان، خلیج فارس و عربستان است.

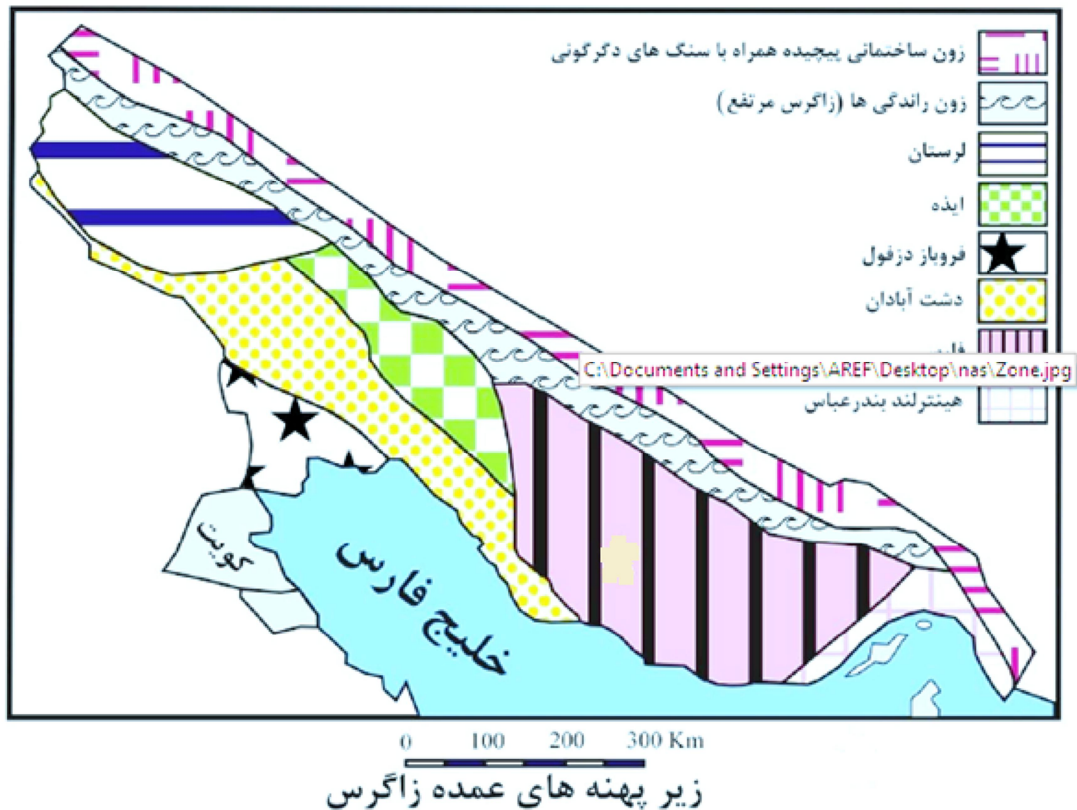
⁷ - Interior Fars

⁸ - External Fars

⁹ - Coastal Fars

¹⁰ - Sub - coastal Fars

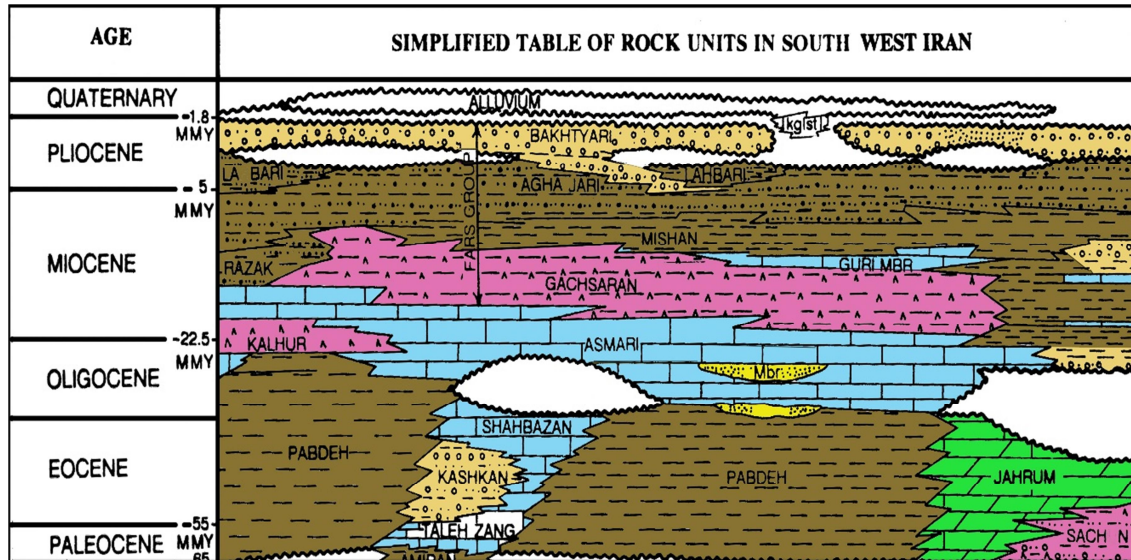
⁸-Hinterland

شکل ۱-۱ زیر پهنه های عمده زاگرس [مطیعی، ۱۳۷۴]

- ترشیری در زاگرس:

در زاگرس، بدون در نظر گرفتن ابعاد و تغییرات ناحیه‌ای رخساره‌ها، ردیف‌های ترشیری را می‌توان به دو بخش جدا تقسیم کرد. یکی ترشیری پایینی، به سن پالئوسن تا میوسن پیشین و دوم، ترشیری بالایی به سن میوسن پیشین تا پلیوسن و جوان‌تر (شکل ۱-۲). در ترشیر پایینی، دو چرخه رسوبی قابل شناسایی است. یکی چرخه رسوبی جهرم به سن پالئوسن تا ائوسن میانی و دیگری چرخه رسوبی آسماری به سن الیگوسن تا میوسن پیشین. ترشیری بالایی، نشانگر ردیف پسرونده‌ای به نام چرخه رسوبی فارس است که سن میوسن پیشین تا پلیوسن دارد (مطیعی، ۱۳۷۲).

شکل ۱-۲: نمودار تطابق واحدهای سنگ چینه ای ترشیری در جنوب غرب ایران (جیمز و واینر، ۱۹۶۵)